

Nowe stanowisko *Hammarbya paludosa* (L.) Kuntze na Pomorzu Gdańskim

New locality of *Hammarbya paludosa* (L.) Kuntze in Gdańskie Pomerania

JOANNA BLOCH-ORŁOWSKA

J. Bloch-Orłowska, Katedra Taksonomii Roślin i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Gdański,
Al. Legionów 9, 80-441 Gdańsk, biojo@univ.gda.pl

ABSTRACT: A new locality of *Hammarbya paludosa* was found at the transitional bog between Miszewo and Kczewo (Gdańskie Pomerania) in 2000 year. Its population, consisting of 10 individuals was spread on the area of 1 m² and grew in a *Caricion lasiocarpae* community. The existence of the population was confirmed during field works in years 2002-2004. The species is fully protected by law. It is also threatened (V) in Poland and endangered (EN) in Gdańskie Pomerania. The described population should be monitored and protected by law as ecological grounds.

KEY WORDS: *Hammarbya paludosa*, orchids, endangered species, Gdańskie Pomerania, northern Poland

Wątlík błotny (*Hammarbya paludosa*) (L.) Kuntze) należy do kategorii gatunków zagrożonych wyginięciem (V) w skali kraju (Bróz i in. 2001) oraz ginących (EN) w skali Pomorza Gdańskiego (Markowski, Buliński 2004). W rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną gatunek ten objęty został ochroną ścisłą (Rozporządzenie... 2004).

Hammarbya paludosa zaliczana jest do geofitów i hemikryptofitów (Zarzycki i in. 2002). Charakterystyczne dla tej niewielkiej rośliny są 2-3 liście wyrastające z bulwki oraz stosunkowo długa łodyga kwiatostanowa z licznymi drobnymi kwiatami. Zimuje wśród torfowców w postaci bulwki, nad którą na wiosnę rozwija się młoda bulwka, co zapobiega przerastaniu rośliny przez torfowce (Bróz i in. 2001).

BLOCH-ORŁOWSKA J. 2005. New locality of *Hammarbya paludosa* (L.) Kuntze in Gdańskie Pomerania. – Acta Bot. Cassub. 5: 137–140.

Gatunek ten ma wąską skalę fitocenotyczno-siedliskową. Jest obligatoryjnym hygro- i heliofotem, preferującym siedliska kwaśne. Rośnie na poduchach żywych torfowców na bezleśnych, mszarnych torfowiskach przejściowych i wysokich. Optimum fitocenotyczne osiąga w zbiorowiskach mszarnych torfowisk przejściowych zaliczanych do związku *Rhynchosporion albae* (Bróz i in. 2001).

Reprezentuje element cyrkumborealny, z centrum występowania w północnej i środkowej Europie (Hultén, Fries 1986). Na terenie Polski większość stanowisk tego taksonu koncentruje się w północnej części kraju (Zajac, Zajac 2001). Z terenu Pomorza gatunek ten podawany był niegdyś z 46 stanowisk (Abromeit i in. 1898-1940). W ciągu ostatnich 10 lat tylko 5 pomorskich stanowisk wątlaka błotnego zostało potwierdzonych lub opisanych jako nowe (por. Bróz i in. 2001; Bloch, Ćwiklińska 2002).

Nowe stanowisko tego gatunku stwierdzono w trakcie badań terenowych prowadzonych w sierpniu 2000 roku na torfowisku przejściowym położonym w rynnowym obniżeniu terenu przy szosie pomiędzy Miszewem a Kczewem (ryc. 1). Interesujący fragment torfowiska z populacją wątlaka znajduje się na gruntach wsi Miszewo, tuż przy granicy z gruntami zarządzanymi przez leśnictwo Babi Dół, w Nadleśnictwie Kolbudy.

Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska *Hammarbya paludosa*

1 – stanowisko *Hammarbya paludosa*, 2 – wody, 3 – lasy, 4 – zabudowania, 5 – tory kolejowe

Fig. 1. Locality of *Hammarbya paludosa*

1 – locality of *Hammarbya paludosa*; 2 – water, 2 – forests, 4 – buildings, 5 – railway lines

W płacie o powierzchni 3 m², w którym odnotowano obecność wątlaka błotnego, wykonano zdjęcie fitosocjologiczne metodą Braun-Blanqueta, z poprawką Willmans (por. Willmans 1998). Zbiorowisko to zaliczyć można do związku *Cari-cion lasiocarpae* z klasy *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*. Pod względem fizjonomii miała ona postać zbiorowiska mszysto-turzycowego, porastającego powierzchnię o słabo wykształconym mikroreliefie. Warstwę zielną, charakteryzującą się 35% pokryciem, współtworzyły: *Carex chordorrhiza* (2a), *Menyanthes trifoliata* (2a) oraz *Carex canescens* (2m). Z mniejszą ilościowością towarzyszyły im: *Agrostis canina* (1), *Carex lasiocarpa* (1), *Comarum palustre* (1), *Drosera rotundifolia* (1), *Eriophorum angustifolium* (1). Odnotowano ponadto sporadyczną obecność: *Carex nigra* (+), *Equisetum limosum* (+), *Hammarbya paludosa* (+), a także młodych osobników *Betula pubescens* (+) i *Quercus robur* (+). W warstwie mszystej, pokrywającej 100% płatu, dominowało *Sphagnum teres* (5). Towarzyszyły mu *Aulacomnium palustre* (2b) oraz *Stramiogon stramineum* (1).

Gleba, na której występowała fitocenoza z *Hammarbya paludosa*, była kwaśna i uboga w składniki pokarmowe, o czym świadczą pomierzone wartości odczynu wody – pH 4,2 oraz jej przewodnictwa – 71 µS/cm. Lustro wody gruntowej znajdowało się na głębokości około 10 cm.

W bezpośrednim sąsiedztwie dość znaczny udział mają wkraczające gatunki drzew: *Betula pendula*, osiągająca wysokość do około 4 m oraz *Pinus sylvestris*, dorastająca do około 2 m wysokości.

Populacja wątlaka błotnego składała się z 10 osobników, w tym 8 kwitnących, skupionych na powierzchni około 1 m². W kolejnych latach wizytacji stanowiska liczebność omawianej populacji przedstawiała się następująco: 2002 – 3 osobniki kwitnące, 2003 – 2 osobniki kwitnące, 2004 – 4 osobniki kwitnące.

Opisana populacja jest niewielka, jest to jednak sytuacja często spotykana na stanowiskach polskich tego gatunku (por. Bróz i in. 2001). Na podstawie kilkuletnich obserwacji można przypuszczać, że ma ona szansę przetrwać dłużej o ile warunki siedliskowe nie ulegną zasadniczej zmianie. Ze względu na wyjątkową wartość przyrodniczą tego gatunku i jego status ochronny, populacja ta wymaga objęcia dalszym monitoringiem.

Ze względu na obecność *Hammarbya paludosa*, jak również *Carex chordorrhiza*, której dość liczna populacja występuje na omawianym torfowisku w kilku płatach (Bloch-Orłowska 2005) zasadne wydaje się nadanie temu torfowisku statusu ochronnego, np. użytku ekologicznego.

Literatura

- ABROMEIT J., NEUHOFF W., STEFFEN H. 1898-1940. Flora von Ost- und Westpreussen.: 1/1-25 (1898): 1-402, 2/26-43 (1903): 403-684, 3/44-49 (1926): 685-780, 4/50-52 (1931): 781-828, 5/53-55 (1934): 829-876, 6/56-78 (1940): 877-1248. Kommissionsverlag Gräfe und Unzer, Berlin-Königsberg.

- BLOCH J., ĆWIKLIŃSKA P. 2002. Nowe stanowisko wątlaka błotnego *Hammarbya paludosa* (L.) O. Kuntze na Pojezierzu Kaszubskim. – *Acta Bot. Cassub.* 3: 113–116.
- BLOCH-ORŁOWSKA J. 2005 (mscr.). Studium ekologiczno-fitogeograficzne *Carex chordorrhiza* L.f. w strefie wygasania zasięgu geograficznego. Rozprawa doktorska wykonana w Katedrze Taksonomii Roślin i Ochrony Przyrody Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- BRÓZ E., BERNACKI L., PRZEMYSKI A. 2001. *Hammarbya paludosa* (L.) Kuntze. – W: KAŻMIERZAKOWA R., ZARZYCKI K. (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Instytut Botaniki PAN, Kraków, s. 578–580.
- HULTÉN E., FRIES M. 1986. Atlas of North European vascular plants North of the Tropic of Cancer I. Introduction, taxonomic index to the maps 1 – 996, maps 1 – 996. Koeltz Scientific Books, Königstein. xvi + 498 ss.
- MARKOWSKI R., BULIŃSKI M. 2004. Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Gdańskiego. Endangered and threatened vascular plants of Gdańskie Pomerania. – *Acta Bot. Cassub., Monogr.* 1: 1–75.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. – *Dz. U.* Nr 168, poz. 1764 z dnia 28 lipca 2004 r.
- WILMANN O. 1998. Ökologische Pflanzensoziologie. Eine Einführung in die vegetation Mitteleuropas. 6., neu bearb. Aufl. Quelle & Meyer, Wiesbaden, 405 ss.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Nakł. Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki UJ, Kraków, xii + 715 ss.
- ZARZYCKI K., SZELĄG Z. 1992. Czerwona lista roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce. Red list of threatened vascular plants in Poland. – W: ZARZYCKI K., WOJEWODA W., HEINRICH Z. (red.), Lista roślin zagrożonych w Polsce. Wyd. 2. List of threatened plants in Poland. 2nd ed. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Kraków, s. 87–98.
- ZARZYCKI K., TRZCIŃSKA-TACIK H., RÓŻAŃSKI W., SZELĄG Z., WOŁEK J., KORZENIAK U. 2002. Ecological indicator values of vascular plants of Poland. Ekologiczne liczby wskaźnikowe roślin naczyniowych Polski. – W: MIREK Z. (red.), Biodiversity of Poland. Różnorodność biologiczna Polski. 2: 1–183. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Kraków.
- ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. 1995. Lista roślin naczyniowych ginących i zagrożonych na Pomorzu Zachodnim i w Wielkopolsce. List of endangered and threatened vascular plants of Western Pomerania and Wielkopolska (Great Poland). – W: ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. (red.), Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski. Endangered and threatened vascular plants of Western Pomerania and Wielkopolska. – *Prace Zakładu Taksonomii Roślin UAM w Poznaniu* 3: 9–96. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.